

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНФОРМАЦІЙНУ СКЛАДОВУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

Митко А.М.

*кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри міжнародної інформації
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Із середини 1980-років у політичну науку поступово входить напрямок політологічного дослідження – транзитологія. Політичними соціологами введено термін «демократичний транзит», яким вони позначають процес трансформації посттоталітарних суспільств, що має на меті встановлення політичної демократії [3]. У загальному розумінні демократизація означає процес політичних та соціальних змін, скерованих на встановлення демократичного устрою. Як пише російський дослідник А. Мельвіль, «історія становлення та розвитку демократичних норм та практики говорить про те, що демократія – це процес розвитку, розширення та оновлення ідей та принципів, інститутів та процедур» [6].

У С. Хантінгтона знаходимо нове поняття – «хвиля демократизації», під якою він розуміє групу переходів «від недемократичних режимів до демократичних, що відбувається в певний проміжок часу, кількість яких значно перебільшує кількість переходів у зворотному напрямку в даний час» [9]. С. Хантінгтон виділив наступні періоди хвиль демократизації:

- перша – 1828-1926 рр.;
- друга – 1943-1962 рр.;
- третя – почалася в 1974 р. і триває донині.

Отже, перехід до демократизації – демократичний транзит – розуміється вченими як часовим процес. Він являє собою нечіткій період часу, що відбувається між падінням режиму та моментом, коли важелі влади опиняються під повним контролем демократичного режиму. Він зазвичай завершується, коли демократія наділяє себе законними інститутами влади, конституцією, коли демократичне керівництво закріплює своє верховенство, визнане армією та номенклатурою, тим самим забезпечуючи мирний перехід влади [5].

Демократичні транзити в різних країнах мають чітко виражене національне спрямування, але існують і глобальні риси демократичного транзиту. За цими рисами учені поділяють демократії насильницькі та ненасильницькі. Останні – зустрічають значно частіше та в основі своїй мають послаблення авторитарних режимів ззовні.

При аналізі внутрішніх факторів демократичних транзитів існують два підходи – структурний та процедурний [4]. У першому випадку (С. Ліпсет, Г. Алмонд, С. Верба, Д. Растоу, Р. Інглхарт, Л. Пай) опорним чинником є держава та національні, соціально-економічні та культурно-ціннісні умови і передумови демократії, у другому (О'Доннелл, Ф. Шміттер, Т. Карл, А. Пшеворський, Х. Лінц) – вибір та послідовність конкретних рішень та дій тих політиків, від яких залежить процес демократизації.

У сучасній теорії та практиці демократія та демократизація не гарантують вирішення тих чи інших проблем, а лише створюють умови громадськості для досягнення поставлених цілей. Проблема взаємодії громадської думки і політичних інститутів активізується у періоди трансформацій та змін. Особливо гостро постає питання про визнання легітимності як нових, так і попередніх інститутів, що підвищує роль громадської думки відносно їхньої доцільності. Тут необхідно підкреслити дві проблеми: по-перше, нові політичні інститути не одразу отримують підтримку та визнання суспільства; по-друге, без широкомасштабних роз'яснювальних кампаній у засобах масової інформації нові політичні інститути не здатні себе ствердитись [1, с. 82–83]. Виходячи з дослідницьких цілей дослідження нами розглянуто інформаційну демократію в руслі процедурного підходу до демократичного транзиту.

Обмін інформацією в процесі культурного, економічного, соціального, політичного розвитку є невід'ємною частиною розвитку людства. Будь-які цивілізації потребували комунікації і найменші зміни у них призводять до руйнування чи заснування нових видів політичних устроїв. Інформація також була центральною частиною демократії з тих часів, коли був зроблений акцент на необхідності інформування громадян до більш сучасних рухів за відкритість уряду, що розпочалися в 60-ті роки ХХ ст. Історія доводить, що завжди існував суспільний контроль над державою через інформацію, який діяв як джерело постійного зворотного зв'язку. Жоден демократичний уряд чи держава не має імунітету від інформації і не може створити бар'єри, кордони для інформації.

Інформаційна демократія стверджується як модель системної, суспільно-державної організації розвинутих країн ХХІ ст. Зміст інфордемократії полягає в створенні інформаційного суспільства як переплетення мереж взаємодії людських суспільств у всіх напрямках гуманітарного розвитку держави, суспільства, економіки. Американський дослідник Д. Шалер ще в 1996 р. писав: «Найважливіший аспект суспільних мереж полягає в їхньому величезному потенціалі підвищення участі громадян у суспільних справах. Потенціал цей більш значимий, ніж запропонований традиційними засобами масової інформації, такими, до прикладу, як газети, радіо чи телебачення. Поява комп'ютерних інформаційних мереж здатна з плином часу подолати головну причину розвитку представницької форми демократії – можливість регулярних зборів всіх громадян держави для вирішення нагальних питань» [8]. Із урахуванням специфіки нашого дослідження цікавими є деякі шляхи послаблення авторитарних режимів і впровадження демократичних цінностей, які зазначає І. Муравчик у роботі «Експорт демократії»: організація теле- та радіотрансляцій на ті країни, в яких інформація зазнає ретельної цензури з метою прориву інформаційної блокади; демонстрація успішної демократизації в сусідніх або споріднених до авторитарних країн державам [2].

При аналізі глобальних процесів стає зрозумілим, що хвилеподібна складова демократизації, про яку говорив С. Хантінгтон, має місце. Тому глобальний успіх демократизації у 1970-1990-х рр. поступово переходить у спад. Україна на початку свого становлення як самостійна держава, потрапила під третю хвилю демократизації. І тим самим пік демократичних процесів у нашій державі припав на спад глобальної третьої хвилі демократизації. На нашу думку, це стало однією з причин ускладнення процесу демократизації в Україні та призвело до деяких негативних наслідків.

Як пише російський фахівець В. Пантін, якщо на початку процеси глобалізації у різних її проявах сприяли розвитку демократизації «у ширину», то на більш пізніх етапах негативні наслідки процесів глобалізації можуть завадити розвиткові демократизації «вглибину». Головною проблемою він називає наскільки гнучкими та ефективними виявляться демократичні інститути в різних країнах, наскільки вини будуть відповідати зміненим умовам [7]. Розвиток в Україні інформаційної демократії, на нашу думку, є однією з рис розвитку демократії в нашій країні «вглибину». Однак світові тенденції розвитку інформаційної демократії змінюються значно швидше, ніж відбувається просу-

вання ідеї інформаційної демократії в Україні. Як наголошують учасники Світового форуму в Давосі (Швейцарія, 2007 р.), серед яких були й фахівці з сучасних інформаційних процесів Г. Браун і Р. Мардок, визнали, що загальні правила демократії назавжди були змінені «вибухом самовираження» Мардока та зміною економіки інформації Брауна, що дозволили звичайним громадянам, використовуючи Інтернет, обходити основні ЗМК.

Нині для інформаційної демократії, як головного глосарія демократизації, наступив певний утопічний момент. Цей термін було вперше вжито Б. Гейтсом у 2006 р. у світовому інформаційному суспільстві, доступному в глобальному масштабі для звичайних громадян через свої ПК. Б. Гейтс сказав: «Хоча інформація хоче бути вільною, знання стали більш доступними, більш об'єктивними, їх легше віднайти» [10]. У цьому він вбачає свою заслугу, оскільки допомагає через програмні забезпечення синтезувати та керувати знаннями за допомогою технологій, що точно співпадають з інформаційними потребами суспільства. Аргумент Гейтса є ще однією демонстрацією свого роду технологічного детермінізму: відносини між демократією та інформацією відійшли у минуле демократичної теорії [11]. У деяких наукових колах цей термін став означати лише обмін інформацією в різних режимах – диктатурі, анархії, демократії – для досягнення високих результатів в бізнесі та підвищення виробництва.

Отже, Україна на початку 1990-х років ХХ ст. потрапила в час пік третьої хвилі демократичного транзиту, що надало їй можливість отримати довгоочікувану незалежність та досить швидкими темпами увійти до групи країн з демократичними поглядами та цінностями. Глобальні риси інформаційної демократії у рамках демократичного транзиту, такі як інтернетизація політичних інститутів, залучення більшої кількості громадян до державних справ через застосування електронної демократії тощо, притаманні й Україні. Однак загальний спад хвилі демократизації не міг не торкнутися політичних процесів в нашій країні, чим пояснюємо нинішній стан розвитку інформаційної демократії, як головного зовнішнього показника розвитку країни.

1. Баранов Н. А. *Трансформации современной демократии : [учеб. пособие]* / Н. А. Баранов. – Балт. гос. техн. ун-т. – СПб., 2006. – 215 с.

2. Бельська Т. В. Демократичний транзит: специфічна риса сучасного суспільно-політичного процесу / Т. В. Бельська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ardu/2008_2/doc/1/09.pdf.
  3. Гавриш С. Б. Шлях від комунізму до демократії більш довгий і тернистий, ніж шлях від демократії до комунізму / С. Б. Гавриш. // *Регион*. – № 22. – 1999. – 17 лип. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gavrysh.com.ua/demo_trans.uk.html#t.
  4. Эрмэ Г. Введение: эпоха демократии? / Г. Эрмэ. // *Международный журнал социальных наук*. – №1. – 1991. – С. 12.
  5. Гареева Н. Э. Структурные и процедурные подходы как методологическая основа к анализу постсоветских политических трансформаций / Н. Э. Гареева. // *Вестник ВЭГУ*. – № 4(48). – 2010. – С. 129-131.
  6. Мельвиль А. Ю. Демократические транзиты (теоретико-методологические и прикладные аспекты) / А. Ю. Мельвиль. – М., 1999. – С. 17.
  7. Пантин В. И. Глобализация и проблемы развития демократических институтов в России / В. И. Пантин. // *Политические институты на рубеже тысячелетий*. – Дубна, 2001. – С. 400.
  8. Программа Группы компаний «Инфопоселение» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.hnet.ru/lofiversion/index.php/t25937.html>.
  9. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. – М., 2003. – С. 26.
  10. Gates B. *The Road Ahead* / B. Gates. // *Newsweek*. – 2006. – 25 Jan. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.msnbc.msn.com/id/1102078/>.
- Peters M. *Information, Globalization and Democracy: The Utopian Moment?* / Michael Peters. // *Global-e*. – Vol. 2. – 2008. – 1 May [Electronic resource]. – Access mode: <http://global-ejournal.org/2008/05/02/information-globalization-and-democracy-the-utopian-moment/>.